

СТАНОВЛЕННЯ СПОРТИВНОГО ФЕХТУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (середина XVIII – середина XX ст.)

Олена ДЬОМІНА

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. У статті представлено хронологію створення фізкультурно-спортивних організацій, які розвивали фехтування на території України до 1941 року. Показано роль спортивних педагогів та функціонерів у становленні організаційних, теоретико-методичних та практичних основ фехтування. Підкреслюється значення традицій розвитку фехтування, закладених в Україні до 1941 року для формування організаційних та методичних основ вітчизняної школи фехтування в повоєнний період та в роки незалежності.

Ключові слова: фехтування, навчання, показові виступи, змагання, спортивні клуби, сокільські гімнастичні товариства, територія України.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська школа фехтування проходила шлях становлення впродовж багатьох віків. Однак процес розвитку фехтування в Україні ґрунтовно не досліджувався і на сьогоднішній день не має свого систематизованого викладу. Вітчизняні фахівці, учні спортивних шкіл та студенти спеціалізованих навчальних закладів користуються навчальною літературою радянських часів, де історія українського фехтування не представлено. У наукових працях, присвячених українському спортові, фехтування згадується лише епізодично (О. Вацеба, 1994; Ю. Грот, 2004; О. Лях-Породько, 2011 та ін.). Окремі історичні аспекти розвитку фехтування в Україні висвітлювалися в публікаціях В. Бусола (1994, 2010), П. Азарченкова (2004), В. Шуберта (2011). Діяльність фехтувальних осередків на західних територіях України до 1939 року та їх внесок у формування польської школи фехтування знайшли своє відображення в роботах З. Чайковського (1966), Г. Павлака (1974), М. Лучака (2002) та ін. Але ґрунтовних досліджень процесів формування організаційних, програмно-нормативних та науково-практичних основ підготовки фехтувальників в історичному аспекті не проводилось. Саме дефіцит об'єктивної інформації про становлення спортивного фехтування в Україні спонукав нас до проведення цього дослідження.

Публікацію підготовлено в рамках виконання теми 1.1 „Історичні, організаційно-методичні, правові засади реалізації олімпійської освіти України” Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011 – 2015 рр. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Мета – Дослідити хронологію розвитку фехтування в межах сучасної України та спортивні досягнення фехтувальників до 1941 року.

Завдання:

1. Проаналізувати діяльність фізкультурно-спортивних товариств та їх роль у розвитку фехтування в різних регіонах України (середина XVIII – середина XX ст.)
2. Оцінити роль спортивних педагогів та функціонерів у формуванні організаційних, теоретико-методичних та практичних основ фехтування на території України до 1941 року.
3. Виявити характерні особливості організації занять фехтуванням, участі спортсменів у змаганнях у різних регіонах України до 1941 року.

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз та узагальнення інформації;
- порівняльно-історичний метод;
- хронологічний метод;
- методи індукції та дедукції;

Ми провели пошук та аналіз літературних джерел у фондах бібліотеки Львівського державного університету фізичної культури, Львівської обласної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка та в мережі Інтернет. Опрацьовано спортивну пресу досліджуваного періоду та наукові праці сучасних фахівців з історії фізичної культури і спорту.

Результати дослідження. У XVIII – XIX ст. фехтування у країнах Європи, продовжуючи бути одним з основних засобів підготовки до військової справи та дуельних поєдинків, стає також засобом фізичного виховання молоді, навчальною дисципліною та видом спорту. Тому викладання фехтування було поширено в навчальних закладах для майбутніх військових кадрів та представників дворянства.

У період становлення спортивного фехтування територія сучасної України належала до складу різних державних формувань, політичний устрій та державна ідеологія яких впливала на усі сфери діяльності, зокрема і на розвиток фізичного виховання і спорту. З цієї причини ми окремо подаємо хронологічний виклад подій, пов'язаних з розвитком спортивного фехтування у Західній Україні та на Наддніпрянській Україні. Також процеси зародження та розвитку фехтування в польських та українських спортивних товариствах Галичини викладені відокремлено.

Зародження та розвиток фехтування в Західній Україні. На території України фехтування як навчальна дисципліна з'являється у другій половині XVIII ст. Від 1749 року його викладали у львівському колегіумі єзуїтів, а пізніше також у колегіумі піарів [16]. 1817 року у Львівському університеті була створена школа фехтування для студентів, яка перестала існувати 1848 року [19, 23]. Є свідчення про те, що 15 жовтня 1858 року фехтмейстер Габерле заснував у Львові школу фехтування та гімнастики [16, 24].

В останній третині XIX ст. серед слов'янських народів набула поширення сокільська гімнастична система, в якій поряд із стройовими вправами, вправами на приладах, вільними вправами був і бойовий розділ, який передбачав боротьбу, кулачний бій та фехтування. Завдання, які ставилися перед вправами з холодною зброєю, передбачали всебічну фізичну підготовку та патріотичне виховання молоді шляхом наближення до традицій героїчного минулого. Відзначався і оздоровчий вплив занять фехтуванням. Наприклад, воно рекомендовано повним людям для схуднення. Також подавалися застереження щодо наслідків нерівномірного розвитку правої і лівої половини тіла та давалися поради як вправлятися у фехтуванні правою і лівою рукою [26].

На території сучасної України першим сокільським осередком стало гімнастичне товариство „Сокіл” (Sokół), засноване у Львові групою польських ентузіастів у лютому 1867 р. Пізніше львівський осередок отримав назву „Сокіл-Мати” (Sokół-Macierz). Заняття фехтуванням передбачалися офіційним статутом „Сокола” з моменту його заснування [16, 24]. Тренування проводив відомий на той час фехтмейстер Ахіллес Мар'є. Цей фахівець працював у Львівському „Соколі” до 1875 року [16]. Заняття львівських членів сокільського товариства зі зброєю не влаштовували австрійську адміністрацію Галичини і зал для фехтування разом з інвентарем було конфісковано [20]. Однак, фехтування успішно розвивалося в новостворених сокільських осередках міст Коломиї, Бродів, Бучача, Станіслава, Тернополя [16].

Розробкою теоретико-методичних питань техніки та методики навчання фехтуванню займався знаний діяч польського фізкультурного руху, багатолітній голова гімнастичного товариства „Сокіл” у Львові, автор багатьох публікацій, присвячених основам сокільської гімнастики Антоній Дурський. 1879 року він склав трактат „Школа січного фехтування” (Szkola szermierki siecznej). Праця складається лише з 30 сторінок. У ній всю увагу приділено докладному описові рухів фехтувальника, більше формі рухів, ніж їх бойовому призначенню, що ілюструє бачення автором суті фехтування на шаблях швидше з точки зору гімнаста, аніж одноробця. Рукопис цієї праці, написаної у Львові, віднайшов Лукаш Деревіцький у бібліотеці Академії фізичного виховання міста Познань [14].

Потрібно відзначити, що важливою відмінністю розвитку фехтування в Західній Україні був істотний вплив італійської школи. Цей факт можна пов'язати із традиційною популярністю фехтування в середовищі офіцерів австро-угорського війська, значна частина яких навчалася фехтуванню в італійських фехтмейстерів, оскільки Італія, як і Галичина, тривалий період належала до складу Австро-Угорської імперії [18].

20 березня 1886 року було затверджено Статут „Товариства фехтування” у Львові. Товариство проводило заняття у фехтувальному залі на вул. Панській, 13 (зараз вул. І. Франка).

Члени товариства мали змогу отримувати платні індивідуальні уроки від учителя фехтування Артура Мар'є, який і був власником фехтувального залу. Дійсні члени товариства мали право отримувати уроки за зниженими цінами [22].

Навесні 1891 року у Львові розпочало діяльність студентське спортивне товариство „Перший львівський клуб фехтування”. 1896 року великий резонанс у Галичині викликала перемога члена цього клубу Казимира Мошинського на любительському чемпіонаті Австро-Угорської імперії у Відні. Для тренерської роботи в клуб були запрошені відомі європейські фехтувальники: Оразіо Сантелі, Прухнер, Гіандоменічі, Торіцеллі, Герані, Майоне. Керівники „Першого львівського клубу фехтування” організовували у Львові багато престижних змагань. Так, 1899 року був проведений I Крайовий фехтувальний турнір за участю провідних майстрів клинка з усіх польських земель, а також представників австрійського війська, які відбували службу у Львові [24].

Восени 1907 року поновлюються заняття фехтуванням у львівському „Соколі-Матері”. Новий відділ був забезпечений необхідним інвентарем для тренувань та зручним приміщенням. Тренувальні заняття впродовж кількох років проводили начальник пожежної охорони міста Львова Юзеф Житний та канцелярист Юліуш Шемельовський [21].

Юзеф Житний був справжнім подвижником фехтування. Він відмовився брати плату за проведення занять і, завдяки цьому фехтування стало доступним більшій кількості соколів. 1908 року він підготував до друку компактний і змістовний навчальний посібник „Короткий нарис фехтування на шаблях згідно з італійською системою” (*Krótki zarys szermierki na szable podług systemu włoskiego*), в якому узагальнив опубліковані в той час праці з фехтування таких відомих італійських фехтмейстерів як Барбазетті, Геллі, Бруно [27].

1913 року розпочалися заняття гуртка фехтування у львівському Товаристві забав рухових (*Towarzystwo Zabaw Ruchowych*). Улітку тренування проводили в парку, а взимку – у залі. За три місяці були організовані 3 навчальні групи, які тренувалися за принципами італійської школи фехтування [23].

Наприкінці 1912 – на початку 1913 рр. був заснований прославлений в історії польського фехтування Львівський клуб фехтування (*Lwowski Klub Szermierczy*) [25]. 1917 року, під час I Світової війни і політичної невизначеності, кілька представників Відділу фехтування „Сокола – Матері”, Львівського клубу фехтування і ще кількох осередків вирішили разом поступово відновлювати заняття фехтуванням [15, 16].

У 20-ті роки Львівський клуб фехтування став відігравати провідну роль в організаційній діяльності і пропаганді спортивного фехтування Польщі [15, 16]. І коли 1920 року Польща готувалася до участі в Олімпійських іграх в Антверпені, новостворений Національний олімпійський комітет Польщі запропонував Львівському клубові фехтування підготувати команду до участі в Іграх VII Олімпіади. Львів'яни розпочали підготовку, але наступ більшовицьких військ на Львів 1920 року зірвав виїзд львівських фехтувальників на Ігри в Антверпені [16].

Впродовж 1921-1922 років робота „Львівського клубу фехтування” поновилася. Навколо нього гуртувалися найвідоміші фехтувальники Львова: Манковський, Вамбера, Кільбусевич, Гасвський, Мар'є. Регулярно проводилися спортивні змагання, а також фехтувальні академії – показові виступи у поєднанні з лекціями, які мали популяризувати фехтування [17].

На початку 1922 року у Варшаві починається рух, метою якого було створення Федерації фехтування Польщі. Львівські фехтувальники були переконані, що після їх діяльності зі створення олімпійської команди, організовувати Федерацію належить саме їм. Вони скористалися наближенням 10-річного ювілею „Львівського клубу фехтування” і запросили для святкування у Львів найавторитетніших фехтувальників Польщі. Після змагань була проведена святкова академія, на якій 28 травня 1922 року у Львові була створена Федерація фехтування Польщі (*Polski Związek Szermierczy*) [16, 17].

Першим президентом став Еміль Вамбера, член Львівського клубу фехтування. З 1922 до 1924 рік штаб – квартира Федерації знаходилася у Львові в приміщенні Львівського клубу фехтування на вул. Панській 16. 1923 року команда „Львівського клубу фехтування” бере участь у міжнародному турнірі в Загребі. У 1924 у Львові відбувся перший чемпіонат Польщі [16].

У 1928 і 1932 рр. спортсмен із Львівського клубу фехтування Тадеуш Фрідріх у складі збірної команди Польщі брав участь в Олімпійських іграх, де завоював бронзові олімпійські медалі в командних змаганнях на шаблях. Ще одним фехтувальником, який репрезентував Львів на Олімпійських іграх, був Антоній Франц (Берлін, 1936 р.) [4, 16].

Варто відзначити, що фехтування розвивалося на Львівщині надзвичайно активно. Відомими львівськими фехтувальними осередками були секція фехтування „Офіцерської спілки” (Sekcja szermiercza Ogniska Oficerów), фехтувальна секція кадетського корпусу, єврейське гімнастичне товариство „Дрор”, Військовий клуб фехтування у Стрию, Академічна спілка спортова (AZS), Відділ фехтування Сокола-Матері, „Погонь” та інші. Завдяки зв’язкам із європейськими фахівцями, львівським фехтувальникам вдалося досягти успіхів високого світового рівня.

Фехтування в українських тіловиховних організаціях Західної України. Фехтування високо цінувалося провідниками українського тіловиховання, які вбачали в цьому виді фізичних вправ засіб військово-прикладної підготовки та патріотичного виховання. 1894 року у Львові був створений перший український сокільський осередок, який згодом як родоначальник українського сокільського руху, отримав назву „Сокіл-Батько”. З перших же днів його практичної роботи запроваджуються заняття фехтуванням, яке в середовищі українських руховиків того часу називалося „борбництвом”. Ініціатором і керівником цього гуртка був інженер Теофіль Джулинський. З 1 березня 1894 р. українські соколи почали двічі на тиждень проводити заняття з фехтування на шаблях [3]. Пізніше про ці перші заняття у своїй книзі „Українське сокілство (1894-1939)” згадує видатний діяч українського тіловиховання Іван Боберський: „Осібний відділ вправляв шерм, він мав шаблі до шерму, маски і покровці на груди” [1].

Трапляються відомості про українські студентські фехтувальні гуртки. Так, у статті Степана Гайдучка є згадка про об’єднання українських студентів „Роксолянія”, де робилися спроби розвивати фехтування. „Суспільність була надто просякнута рабським духом, щоб зрозуміти вагу шерму у вихованні загартованої, боєвої та неуступливої, готової на всякі жертви молоді. Це яскраво проявляється у відношенні суспільності до першого буршеншафту „Роксолянія”, що повстав у Львові в 1911 році. Без симпатій у старшого товариства „Роксолянія” мусила скоро покінчити своє існування. Замість надати дійсного ідейного змісту життю в такому клубі, замість зашипити ідеологію кращих німецьких буршеншафтів – громадянство просто його поборовало. Треба згадати, що в Чернівцях повстали були далеко скоріше, ніж у Львові „Роксолянія” такі товариства як „Запороже” і „Чорноморці” [13].

Після Першої Світової війни „секція шерму” українського товариства „Сокіл-Батько” відновлюється 1925 року. Цю подію висвітлює Степан Гайдучок у статті „Шерм у нас”, що була надрукована в газеті „Діло” за 6 квітня 1926 року: „Завдяки професорові Зимакові, вдалося в 1925 році зорганізувати при „Соколі-Батьку” першу повоєнну науку шерму” [13].

З 11 жовтня 1924 року почав діяти відділ українського „Сокола” у м. Коломия. Від самого початку його діяльності запроваджуються заняття з фехтування під керівництвом Петра Франка (сина І. Франка). Навесні 1925 року при коломийському „Соколі” з’являються ще дві групи фехтувальників. Навчання в них проходять настільки успішно, що вже через кілька місяців професор Петро Франко зміг підготувати учнів до показового виступу і провести змагання з фехтування [9].

Займалися фехтуванням і у такому спортивному товаристві як Карпатський лещатарський клуб (КЛК). На початку 1938 року починає культивувати фехтування у Львові прославлене в історії українського спорту товариство „Україна”, головою якого був на той час інженер Омелян Шепарович. Він невтомно пропагував фехтування в середовищі українських спортсменів і був добре теоретично і практично підготований за європейським зразком. Саме йому секція фехтування завдячує своєю появою [6].

Отже, незважаючи на труднощі, українські тіловиховні організації вміло застосовували виховний, оздоровчий та прикладний аспекти фехтування для фізичного та духовного гарту молоді.

Зародження й розвиток фехтування в Наддніпрянській Україні. У Центральній та східній частинах України, що тривалий час знаходилися у складі Російської імперії, фехтування

як навчальна та спортивна дисципліна починає розвиватися в перші роки XIX ст. у навчальних закладах, де отримували освіту молоді представники дворянства. 1804 року в новоствореному Харківському імператорському університеті одразу створюється фехтувальний клас [8, 12]. Заняття у ньому були платними і тому доступними лише для студентів з аристократичних родин. У структурі університету фехтувальний клас мав статус так званої "допоміжної установи". З усіх видів зброї культивувалося лише фехтування на рапірах [8].

Завдяки викладачам з країн Західної Європи (переважно французьким) на територію України привносяться прогресивні ідеї щодо користі занять фехтуванням для поліпшення здоров'я, розвитку фізичних, вольових та моральних якостей. Французький фахівець Ф. Лоде засновує в Києві 1853 року гімнастично-фехтувальну школу [12]. Цього ж року вчитель Лефер відновив діяльність фехтувального класу в Харківському університеті [8]. 1854 року штабс-капітан Броунс відкрив на Хрещатику гімнастично-фехтувальний зал, який пропрацював декілька десятиліть [12].

Від 1887 року при спортивних товариствах міста Миколаєва „Оріон” та „Зебра” почали працювати секції фехтування [5].

Наприкінці XIX ст. вперше на міжнародній арені зарекомендував себе український фехтувальник родом з Харківщини П. А. Заковорот. 1899 року він виборов перемогу на престижному міжнародному турнірі у Будапешті, а 1900 року посів третє місце у змаганнях, присвячених відкриттю Всесвітньої виставки в Парижі [2, 4, 12].

Розширюється географія осередків сокільського руху в Центральній та Східній Україні. Поряд з іншими спортивними дисциплінами в цих осередках культивується і фехтування. Так, з 1910 року займатися фехтуванням починають у київському „Руському Соколі”. Показові виступи фехтувальників були представлені на святкуванні урочистого прикріплення до деревка стягу товариства „Сокіл” у Харкові [11].

У спортивному гуртку при Київському університеті Святого Володимира фехтування активно розвивалося під керівництвом авторитетного вчителя фехтування Енеа Саля [8]. Серед його учнів були не лише чоловіки, але і одні з перших українських фехтувальниць-жінок: А Троїцька, М. Раткова та відома багатогранна спортсменка Н. Попова [4].

Важливою спортивною подією в Україні стало проведення 1913 року в Києві Першої руської олімпіади. Змагання з фехтування відбувалися у всіх видах зброї серед чоловіків, а також з фехтування на рапірах серед жінок. Майже усі призові місця посіли фехтувальники з Петербурга, однак у жіночих змаганнях друге місце виборола киянка Ніна Попова, учениця фехтмейстера Енеа Саля [4, 12].

До періоду Громадянської війни належать перші спроби створення україномовних посібників з фехтування. У спецфондах львівської Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника ми знайшли одну із копій рукописного посібника „Навчання до бою на шаблях” (переклад сотника Горшковського) [7]. Книгу видала секція з військових справ УНР. У книзі не вказано імені автора і року видання. Можна лише, знаючи хронологічні межі існування УНР, датувати її створення періодом між 1918 і 1922 роками. У каталожній картці бібліотеки, складеній на даний примірник, є вказівка, що це переклад з італійської мови. Це видання є найдавнішим, відомим на теперішній час посібником з фехтування українською мовою.

У другій половині 20-х років XX ст. у Харкові розпочала роботу секція фехтування при Будинку фізкультури, де заняття проводив вже згадуваний відомий фахівець П. А. Заковорот. 1929 року його учні Юркевич, Карабанов та Голобородько зайняли призові місця у змаганнях на рапірах та шаблях в рамках Першості України з фехтування. Змагання з фехтування на шпагах не проводилися [10, 12].

1930 року П. А. Заковорот розпочав викладацьку роботу у Харківському інституті фізкультури. Пізніше він очолив кафедру фехтування та рукопашного бою цього навчального закладу.

1935 року у місті Харкові відбувся перший чемпіонат України. У змаганнях рапіристів перше місце виборов 65-річний П. А. Заковорот. Чемпіоном з фехтування на шаблях та багнетах став учень Заковорота Сергєєв. У фехтуванні на рапірах серед жінок переможницею стала

харків'янка Дуброва. Того ж року в Харкові почали розвивати фехтування серед школярів, відкривши секцію фехтування при новозбудованому палаці піонерів [12].

Чемпіонат УРСР 1938 року з фехтування відбувався в Запоріжжі. Кияни Купленський та Черкун стали переможцями у змаганнях на шаблях та багнетах. Серед рапіристів перше місце виборов В. Андрієвський, у жіночих змаганнях на рапірах – В. Дедюліна [10, 12]. Наступного року чемпіоном України з фехтування на шаблях та багнетах став новий завідувач кафедри фехтування Харківського інституту фізкультури К. Расовський. В. Дедюліна повторила свій успіх 1938 року, а 19-річний фехтувальник А. Станіс став першим у змаганнях з фехтування на рапірах [10, 12].

Після приєднання Галичини до Радянської України львівські фехтувальники, які мали досвід міжнародних змагань, дуже вдало виступали на радянських фехтувальних турнірах, перемагаючи відомих майстрів із Москви, Ленінграда, Харкова, Мінська, Риги.

Під час Чемпіонату України 1940 року, що проходив у Дніпропетровську, досвідчений львівський фехтувальник В. Лабендзієвський виграв змагання з фехтування на шпагах. Також він виявився найсильнішим у змаганнях шаблістів, а у фіналі змагань на рапірах поступився лише діючому чемпіонові УРСР А. Станісу. У жіночому турнірі на рапірах найсильнішою виявилася львів'янка Озиміна, а на шаблях – харківська спортсменка Притуліна. У тому ж році на чемпіонаті СРСР львів'янин В. Лабендзієвський переміг у змаганнях із фехтування на шпагах. Успіхи спортсменів львівської команди пояснюються тим, що фехтувальники Галичини до 1939 року мали можливість брати участь у міжнародних турнірах і переймати досвід провідних європейських майстрів фехтування та закордонних фахівців [10, 12].

Початок Другої Світової війни перервав процес розвитку спортивного фехтування в Україні. Однак закладені до 1941 року традиції спортивного фехтування сприяли розвитку цього виду спорту в Україні в повоєнний час.

Висновки.

1. Дослідження виявило, що процеси розвитку спортивного фехтування у Західній Україні та Наддніпрянській Україні мали певні відмінності. Польські фізкультурно-спортивні товариства Західної України розвивали фехтування, передусім, як елітарний вид спорту. В українських тіловиховних організаціях фехтування розглядалося як засіб підготовки до національно-визвольних змагань та патріотичного виховання молоді. У Наддніпрянській Україні процес розвитку фехтування знаходився під впливом російської імперської ідеології, а в радянські часи фехтування набуло мілітарного характеру, і часто розглядалося як частина рукопашного бою. До програми спортивних змагань та показових виступів було уведено фехтування на карбінах з еластичними багнетами.

2. Провідні фахівці, які стояли біля витоків зародження та розвитку фехтування як виду спорту в Україні, здійснювали велику агітаційно-просвітницьку та практичну роботу. Вони підготували низку навчальних посібників, які широко використовувалися у практиці навчання фехтування. Відомі іноземні фахівці (Ледюк, Лефер, Ахіллес Мар'є, Артур Мар'є, Оразіо Сантеллі та ін.) зробили значний внесок у становлення традицій спортивного фехтування в Україні, використовуючи багатий досвід прогресивних фехтувальних шкіл Європи. Серед вітчизняних фахівців можна відзначити таких відомих педагогів як Петро Заковорот, Теофіль Джулинський, Петро Франко та ін.

3. УВ Західній Україні ще в довоєнний період була створена належна інфраструктура для успішного розвитку спортивного фехтування. Львівські спортсмени, завдяки контактам з фехтувальниками європейських країн та набутому досвіду міжнародних змагань успішно виступали на турнірах найвищого рівня, включаючи Олімпійські ігри. Це позначилося і на успішних виступах львівських фехтувальників на радянських змаганнях після приєднання західних областей до радянської України. Натомість спортсмени Наддніпрянської України були ізольовані від світового спортивного руху, що негативно вплинуло і на розвиток вітчизняного фехтування у довоєнний період.

Перспективи подальшого дослідження. Передбачається розширення й поглиблення досліджень, пов'язаних з формуванням організаційних та програмно-нормативних засад розвитку спортивного фехтування в Україні в повоєнний час.

Список літератури

1. *Боберський І.* Українське сокілство (1894 – 1939) / Іван Боберський. – Л. : Накладом „Сокола-Батька”, 1939. – 16 с.
2. *Бусол В. А.* Історичні витоки та сучасний стан розвитку фехтування на Україні // Матеріали всеукраїнської наукової конференції присвяченої 50-річчю ЛДІФК „Освіта в галузі фізичної культури: стан, проблеми, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю ЛДІФК. – 1., 1996. – Ч. 1. – С. 73-77.
3. *Вацеба О.* Нариси з історії західно-українського спортивного руху / Оксана Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 232 с.
4. Золоті сторінки олімпійського спорту України / під ред. І. Федоренка. – К. : Олімпійська література. – 2000. – 192 с.
5. *Кисельов А. Ф.* Витоки, розвиток і досягнення фехтування у Миколаївській області (1887-2008 рр.) / Кисельов А. Ф., Садовський О. В., Грінченко Г. В. // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. пр.]. – Х., 2009. – № 2. – С. 169-171.
6. *Навроцький-Делятин.* Вернім до традицій / Навроцький-Делятин // Змаг. – 1938. – 14 бер.
7. Навчання до бою на шаблях / пер. Сотник Горшковський [з італ.] – Вид. Секції по військовим справам УНР. – 60 с.
8. *Приходько Г. І.* Становлення фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах України: історико-педагогічний аспект / Г. І. Приходько // Вісник Чернігівського державного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт. – Чернігів, 2008. – Вип. 55, т.1. – С. 25-28.
9. Спортивне життя в Коломії // Спорт. – 1925. – 23 трав. – С. 5.
10. Фехтование : справочник / сост. : В. Базаревич. – М. : Физкультура и спорт, 1975. – 231 с.
11. Фехтование : учеб. для ин-тов физ. культуры / под ред. Д. А. Тышлера. – М. : Физкультура и спорт, 1978. – 332 с.
12. Энциклопедия олимпийского спорта : в 5 т. / под общ. ред. В. Н. Платонова. – К. : Олимп. л-ра. – 2004. – Т. 5. – С. 24.
13. *Blue boy.* Зі спорту. Шерм у нас / Blue boy // Діло. – 1926. – Число 75. – С.4.
14. *Durski A.* Szkoła szermierki siecznej [Electronic resource] / Durski – Lwów, 1879 – Tryb dostępu : http://www.arma.lh.pl/zrodla/traktaty/pdf/szkola_szermierki_siecznej_a_durski_1879.pdf
15. Jubileusz Lwowskiego Klubu Szermierzy // Sport : wrsedowy organ polskich Związków sportowych. - Lwów, 1922. – 1 czerwca. – S. 192.
16. *Łuczak M.* Scermierka w Polsce w latach 1945 – 1989 [Electronic resource] / Maciej Łuczak. – Poznań, 2002. – Tryb dostępu : <http://www.wbc.poznan.pl/Content/2364/index.html#ftn.IDAMD0PH>
17. Lwowski Klub Szermierzy // Sport: wrsedowy organ polskich Związków sportowych. - Lwów, 1922. – 9 czerwca. – S. 211.
18. Nowe parady w szermierce klasycznej // Sport: wrsedowy organ polskich Związków sportowych. – Lwów, 1922. – 28 kwietnia.
19. Oddział Szermierzy Sokola Macierzy // Sport: wrsedowy organ polskich Związków sportowych. – Lwów, 1924. – 1 października. – S. 132.
20. Sermierka w upadku // Pszewodnik gimnastyczny. – Lwów, 1882. – luty. – S. 16.
21. Sokół-Macierz, Polske Towarzystwo Gimnastyczne: sprawozdanie. – Lwów, 1907. – S. 45.
22. Towarzystwo scermierzy we Lwowe // Pszewodnik gimnastyczny. – Lwów, 1886. – nr. 11. – S. 88.
23. Towarzystwo Zabaw Ruchowych: sprawozdanie zarządu za rok 1913.- Lwów, 1914. – S. 20 – 21.
24. *Zaborniak S.* Z dziejów LKS “Pogon” Lwów. Rodzina Kucharów (1880 – 1975) / Stanisław Zaborniak. – Rzeszow, 2009. – S. 12-15 .

25. Z szermierki // Sport : ilustrowany tygodnik. – Kraków – Lwów, 1914. - 9 maja. – S. 14.
26. *Zułyński T.* Ruch miesniowy i wpływ jego na zdrowie człowieka / Tadeusz Zułyński // *Pszewodnik gimnastyczny*. – Lwów, 1882. – lipec. – S. 50.
27. *Żytny J.* Krótki zarys szermierki na szable podług systemu włoskiego / Józef Żytny. – Wydanie drugie, ilustr. – Lwów, 1908. – 52 s.

**СТАНОВЛЕНИЕ СПОРТИВНОГО ФЕХТОВАНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ
(середина XVIII - середина XX в)**

Елена ДЁМИНА

Львовский государственный университет физической культуры

Аннотация. В статье представлена хронология создания спортивных клубов, которые развивали фехтование на территории Украины. Показана роль спортивных педагогов и функционеров в становлении организационных, теоретико-методических и практических основ фехтования. Подчёркивается значение традиций развития фехтования, заложенных на Украине до 1941 года для формирования организационных и методических основ отечественной школы фехтования в послевоенный период и годы независимости.

Ключевые слова: фехтование, обучение, показательные выступления, соревнования, спортивные клубы, сокольские гимнастические общества, территория Украины.

**FORMATION OF SPORTS FENCING AT THE TERRITORY OF UKRAINE
(in the middle of XVIII - and XX c)**

Olena DYOMINA

Lviv State University of Physical Culture

Annotation. The chronology of sports clubs, which developed the fencing, in Ukraine has been presented in the article. The role of sports teachers and officials in the development of organizational, methodological, theoretical as well as practical fencing foundations has been shown. Traditions of fencing established in Ukraine till 1941 to create organizational and methodological basics of the national fencing schools during the post-war and independence period have been emphasized.

Key words: fencing, training, performance demonstration, competitions, sports clubs, Sokilske gymnastic society, the territory of Ukraine.